

Nordisk
ODONATOLOGISK
FORUM

NYHETSREV Vol 6, No. 1

Juni 2000

Leucorrhinia caudalis hann/male, foto Ove Bergersen, BioFoto

FRA INNHOLDET:

-fra treffet i Konnevesi, Finland 1998 -fra treffet i Aure, Norge 1999 -velkommen til Lund, Sverige 4-6 august 2000 - pa Øyestikker-tur i Østfold, Norge 1999 - om noen danske angivelser fra 1997 & 1998 -om Øyestikkere i kulturlandskapet i Norge

Nordisk Odonatologisk Forum
stiftet 18.juni 1994
Nyhetsbrev Vol. 6, No. 1, Juni 2000

Nordic Odonatological Society, Newsletter Vol. 6, No. 1, June 2000
ISSN 0808~2464

Redigert av

Hans Olsvik, N-6694 Foldfjorden,

telefon (& fax): (+ 47) 71645294, e-mail: haolsvik@frisurf.no

Bjørn Petter Løfall, Åslivn. 20 B, N- 1890 Rakkestad,

telefon arbeid (+ 47) 69225516, privat (+ 47) 69221871,

email: bpl@c2i.net

Ja, ja, så er vi igjen langt utpå sommeren før nyhetsbrevet er ute. Som i fjor, sesongen har vel allerede gitt interessante funn av odonater og store naturopplevelser. En av disse opplevelsene håper jeg det sjette nordiske odonata-treffet i Lund i Skåne blir.

Nyhetsbrevet er blitt mindre i omfang i år, det skyldes helst at vi som redigerer dette begynner å gå tom for egne små ting å skrive om. Årets og neste års utgave (2001) er de siste i vår periode, etter det får andre ta over.

Vi bør vel ta en diskusjon på nyhetsbrevets form og plass i vår digitaliserte verden. Kanskje det for framtida ikke er plass til trykte medier som dette, bare mer seriøse journaler og tidsskrifter? Kanskje nyhetsbrev-formen like gjerne hører hjemme på internett? Om noen ønsker å ta tak i vårt uformelle øyestikkforum og ta dette med videre inn i det nye årstusenet med andre visjoner, så må dere gjerne gjøre det. Trenden ser ut til å være mer strukturerte og gjennomorganiserte fora, rammer som ikke passer undertegnede særlig godt... Ildsjelers frivilligearbeid er også muligens en utdøende hobby. Derfor er redaktørperioden vår å betrakte som starthjelp for å lå i gang en slags organisasjon til odonata interessens fremme. Vi håper naturligvis at denne vår felles interesse fortjener et framtidig liv i en eller annen form for organisasjon.

Før disse forhold er avklart på sommermøtet i år og neste år, ville jeg bare gi beskjed om at foreløbig siste år med kontingent er 2001. Eventuell seinere kontingent får den framtidige redaksjon ta seg av.

H.O.

Kontingent

Kontingenten er norske kr. 50,- pr. år, t.o.m. 2001.

Adresse:

Nordisk Odonatologisk Forum,

c/o Hans Olsvik, 6694 Foldfjorden.

Bankkontonummer: 411143 37119.

The membership fee is NOK 50, - per year, till 2001.

Address:

Nordic Odonatological Society,

c/o Hans Olsvik, N-6694 Foldfjorden, Norway

Bank account number (giro): 411143 3 7119

INNHold - content

Sahlén, Göran Nordisk Odonata-möte i Lund, Skåne, Sverige

4-6.august 20003

Olsvik, Hans: Øyestikkere i kulturlandskapet4

Ilmonen, Jari & Esa Korkeamäki: The fourth nordic meeting
for odonatologists8

Olsvik, Hans: Fra det 5. nordiske odonata-treffet, i Aure, Norge
6-8.august 199911

Olsvik, Hans: En øyestikkervisitt i Østfold i 199913

Holmen, Mogens: Kommentarer til Henning Pedersens artikel
om sjældnere og nye guldsmed-arter i Danmark- 1997-
1998.....16

Olsvik, Hans: Mer om larve /exuvia -kjennetegn på

Somatochlora arctica17

Olsvik, Hans: Øyestikkere i Rindal18

Olsvik, Hans: En liten samling fra Lefkas, Hellas19

Adresse- og e-mail -liste.....20

Nordisk Odonatologisk Forum ble stiftet 18.juni 1994 i

Rakkestad, Østfold, Norge, under det første nordiske treff for odonatinteresserte. *The Nordic Odonatological Society was founded in 1994 in Rakkestad, Norway.*

Forumet er en uformell organisasjon for kontakt mellom odonatinteresserte, fagfolk og amatører, i Norge, Sverige, Danmark, Finland og Island. *The society is an informal organisation for contact between scientists and amateurs interested in Odonata.*

Forumet har som intensjon å arrangere årlige treff, alternerende mellom landene, samt å utgi et årlig nyhetsbrev. *The society seeks to arrange yearly meetings alternating between the countries, and to edit a yearly newsletter.*

Forumet har som målsetning å arbeide for å fremme kunnskapen om odonater på alle områder. *The society wants to promote all kinds of knowledge on Odonata.*

Nordisk odonata-möte i Lund, Skane, Sverige 4-6 Aug. 2000

- Fra en e-mail:

Fra: Göran Sahlén [mailto: : Goran Sahlen@zoologi .uu.se]
Sendt: 18. mai 2000 20:10
Til: 'Lofall, Bjørn-Petter'; 'Hans A. Olsvik'
Kopi: 'Ulf Norling'
Emne: Möte sommaren 2000

Hej alla!

Efter långt om länge har jag och Ulf Norling lyckats komma överens om att inbjuda till trollsländemöte på fältstationen Stensoffa, ca 20 km utanför Lund i Skåne mellan den 4 och 6 augusti. I områdets närhet finns Krankesjön med många möjligheter till bekantskap med sydliga arter. Efter en varm (???) sommar kan vi kanske också titta efter sydliga invandrare för att höja artantalet för skandinavien lite. Övernattningarna kostar 120 kronor natten. Självhushåll gäller. Vi har tillgång till en sal där mikroskop diaprojektor, overhead mm. finns tillgängligt. Kan ni hjälpa till att sprida detta till alla intresserade nordbor? Själv har jag inte den senaste e-mejllistan för NOF.

Beklagar djupt att detta utskick är SENT som vanligt ...

Vänliga hälsningar,

Göran Sahlén

- Her er en kjapp oversettelse / translation:

Dragonflymeeting 4-6 Aug. 2000 near Lund, Skåne, Sweden

Hi all!

After this long Ulf Norling and I has agreed to invite to dragonfly-meeting at the fieldstation Stensoffa, ca 20 km outside Lund in Skåne between 4 och 6 of August. In the area is the lake Krankesjön with possibilities to get to know many southern species. After a warm (???) summer we can perhaps also look for southern migrants to increase scandinavian species numbers. Accomodation costs 120 swedish "kronor" per night. Food, drinks etc on own expence. We have admission to a lab with microscopes, slides operator, overhead etc.

Can you please help spread this invitation to all north-europeans that might be interested? I don't have the mailing-list of the nordic odonata society here.

I am sorry that the invitation is this late - as usual.

Friendly, greetings,

Göran Sahlén

Øyenstikkere i kulturlandskapet*

Hans Olsvik

Olsvik, H. 2000. Dragonflies in man influenced environments. Nord. Odonat. Soc. Newsl. 6 (1): 4-7. A survey of some kinds of norwegian dragonfly habitats that are created or influenced by human activities in both recent and more historical times. Some of the dragonfly species that occurs in such localities are also surveyed.
H. Olsvik, N-6694 Foldfjorden, Norway haolsvik@frisurf.no

Innledning

Definisjonen på et kulturlandskap er vel så omfattende at svært mange av våre øyenstikkerarter kan sies å leve i menneskepåvirkede våtmarker. Mange elver, bekker, vatn, tjern og myrer i områder med bl.a. landbruksvirksomhet, har på tross av beliggenheten fortsatt en stor del av faunaen intakt. Leveforholdene for øyenstikkerne har vært og er fortsatt presset av generell forurensning, landbruksavrenning, kanalisering, utbygging og gjen- og utfylling, senking, grøfting og oppdyrking m.m. Likevel kan de fleste artene fortsatt finnes i mindre utsatte deler av disse områdene. Noen arter er blitt helt borte eller har fått bestandene betydelig redusert. Mangfold og bestandsstørrelse ser ut til å ha hatt negativ utvikling ved de mest belastede lokalitetene.

Mens flere arter og et stort spekter av ulike våtmarkslokaliteter i kulturlandskapet har problemer, finnes også noen arter som drar direkte nytte av et kulturlandskap i bruk. Paradoksalt nok er menneskeskapt gårds- og vatningsdammer også blitt en truet naturtype. Undersøkelser har vist at en mer enn en tredjedel av slike dammer er forsvunnet de siste tiårene i kulturlandskapet rundt Oslofjorden (Dolmen 1991, 1995b, Dolmen et al. 1991).

Kultur-påvirkede eller-skapte levesteder

a. Vatningsdammer

Denne typen gårdsdammer ligger ofte strategisk plassert for å kunne være kilde til flest mulig jorder på gården. Som regel vil lite breddvegetasjon få feste pga. store endringer i vannstanden i løpet av sesongen og også til en viss grad fra år til år. De gir et inntrykk av å være nylig utgravde, "nye" lokaliteter, og vil være attraktiv for pionerarter som bl.a. den truede bred blålibelle *L. depressa*, og lenger sør (ennå ikke i Norge ...) sørlig kystvannymfe *L. pumilio*. Slike dammer er gjerne ganske dype og er også levested for damspesialister som blågrønn øyenstikker *A. cyanea*. Dammer brukt til direkte vatning av større husdyr er blitt sjeldne pga. den tidligere brønnloven som påbød inngjerding av alle dammer dypere enn ca 0,3 m. Gjertværende dammer av denne typen er ofte temporære, og så grunne at de gjerne gror igjen og tørker opp i tørre somrer, samt bunnfryser på vinteren. Bl.a. på Hvaler og Tjøme finnes fortsatt noen slike dammer i gammel beitemark, og er gjerne levesteder for den hos oss svært sjeldne og truede sørlig metallvannymfe *L. dryas*. Fordi beitetrykket er blitt mindre er vegetasjonen utviklet seg og ført til en mer variert øyenstikkerfauna. enn i de moderne vatningsdammene

b. Gårdsdammer

Slike dammer er i mindre grad brukt til vatningsformål i nyere tid, og ligger ofte nær gårdstunet. Vannstanden er mer stabil og en lang rekke strand- og vassplanter kan utvikle

gode bestander. Dype gårdsdammer har ofte en bakgrunn som reservevannkilde i tilfelle tørke eller f.eks. brann, og kalles ofte branndammer. Vollgravdammer ved f.eks. eldre storgårder og gods kommer også inn her, og brukes gjerne til ande- eller gåsheold. Pga. en mer utviklet vegetasjon kan smådyr- og øyenstikkerfaunaen være, ganske rik og inkludere de fleste av artene i naturlige tjern og småsjøer i områdene i nærheten. I Østfold er bl.a. rødlistearter som armert blåvannymfe *C. armatum* bred blålibelle *L. depressa*, blodrød høstlibelle *S. sanguineum*, og sørlig høstlibelle *S. vulgatum* funnet ved hovedsaklig gårdsdammer av denne type (Dolmen 1991). Åpne brønner er blitt sjeldne. De kan inneholde mindre antall av en rekke arter, men karakterart i sør er blågrønn øyenstikker *A. cyanea* Ellers i landet vil vanlig øyenstikker *A. juncea* være den mest typiske art ved åpne brønner, men også andre mer eurøke arter som rød vannymfe *P. nymphula*, vanlig blåvannymfe *C. hastulatum*, fireflekklibelle *L. quadrimaculata* og svart høstlibelle *S. danae* kan forekomme.

c. Fangdammer

Dette er en forholdsvis ny type dam i kulturlandskapet, og har den hensikt å fange opp avrenning og forurensing fra f.eks. husdyrhold. Ved hjelp av en rekke terskler og utstrakt bruk av vegetasjon kan man redusere eller hindre næringstilførsel og eutrofiering av de naturlige vannressursene, bekk-er, elver, tjern og sjøer. øyenstikkerfaunaen kan være forbausende rik, med uvanlige arter som armert blåvannymfe *C. armatum*, bred blålibelle *L. depressa* og gulvinget høstlibelle *S. flaveolum* (Bang 1999). Bang (1999) fant tilsammen 16 arter ved 4 slike fangdammer i Akershus og Østfold i løpet av en treårsperiode.

d. Hagedammer

Hagedammer er små og ofte grunne, og kan finnes både i gårdstun og hager i boligfelt. Hagedammer er blitt populært først de siste årene, og det er foreløpig lite vi vet om øyenstikkerfaunaen. Det er muligheter for at overraskelser kan dukke opp, fordi mange utstyrt hagedammene med levende vassplanter fra hagesenter-kjeder med utstrakt import av levende planter fra utlandet (såvidt undertegnede har sett kommer en god del planter fra/via Nederland).

e. Torvtaksdammer

Torvtaksdammer har vært lite framme i diskusjonen i Norge, hovedsaklig fordi få rødlistearter er blitt registrert. Det er likevel klart at slike dammer i myrer i mer eller mindre skogløst terreng f.eks. på Vestlandet har potensiale til å huse de fleste vanligere øyenstikkerartene, og også mindre vanlige arter som f.eks. fjellmetalloøyenstikker *S. alpestris* og myrmetalloøyenstikker *S. arctica*.

f. Småbekker, bekker og kanaler

Slike lokaliteter er i stor grad blitt forandret fra det opprinnelige i gjennom lange tider med organisering av dyrkamark i mer intensivt utnyttede områder av landet,

kanskje særlig i sørøst. Ikke mange øyenstikkerarter kan sies å ha sitt eneste levested ved intakte lokaliteter av denne typen, men verdt å nevne er blåvingevannymfe *C. virgo* og kongeøyenstikker *C. boltonii*. Førstnevnte er høyst sannsynlig langt mindre hyppig i lavlandet på sørøstlandet, enn før den seinere tids utstrakte kanalisering og rørlegging av små bekkesystem i kulturlandskapet. Kanskje særlig på Vestlandet er den sjeldne kongeøyenstikkeren *C. boltonii* avhengig av utløpsbekker fra lavlandstjern og -vatn, en naturtype som i de fleste tilfeller finnes i nærheten av dyrkarnark eller beiteland (se bl.a. Olsvik & Hungnes 199x). Bl.a. i Østfold kan gamle endrede hekkeløp og kanaler etter en tid tas i bruk av sjeldnere arter som den sjeldne elvevannymfen *P. pennipes*, særlig hvor naturlige gode bestander finnes i tilliggende områder. I mangel av vatningsdammer er det relativt vanlig praksis å legge rør og pumpestasjoner i slike bekk-er og kanaler, og i tørrår er det registrert at så godt som alt vann er blitt pumpet ut på jordene (B.P.Løfall pers.medd.). Slik kan bekk- og kanallevende bestander lokalt slås helt ut.

g- Større og mindre elver

i kulturlandskapet, i leire-områder under marin grense, har vist seg å kunne huse bestander av utrydningstruete øyenstikkerarter som klubbe-elveøyenstikker *G. vulgatissimus*, selv der breddene er tilrettelagt og til en viss grad kanalisert. Denne arten foretrekker en god porsjon solinnstråling og er således til en viss grad avhengig av at kulturlandskapet blir holdt i hevd, ved at åpne elvestrekninger stedvis får være fri for kantskog. Men viktigere er fortsettelsen av landbrukets innsats for å redusere utslippene av næringsstoffer til vassdragene. Klubbe-elveøyenstikkeren fantes på 1930-tallet i slike mengder ved Hobøl elva i Høbøl/Våler i østfold at Sømme (1937) beregnet tettheten til 10000 klekte individer per km elvebredd. Til sammenligning: på en strekning på ca 4 km av Hobøl elva i Høbøl fant undertegnede 55 exuvier ved en telling i 9.juni 1994. 18.juni 1996 ble arten for første gang siden slutten av 1950-tallet gjenfunnet lengst nede i vassdraget (Hobøl elva, Våler), noe som trolig indikerer at elva er blitt reinere igjen den siste tida. Larvetiden varer normalt tre år (Nielsen 1998). Andre arter som foretrekker et åpent landskap med partvis manglende kantskog langs slike elver med finere bunnsstrat er den utrydningstruete blåbåndvannymfen *C. splendens* blåvingevannymfe *C. virgo* og den sjeldne elvevannymfen *P. pennipes*.

Elver og bekker med klart vatn har klart seg bedre gjennom strukturingsprosessene i landbruket, hovedsaklig pga. mindre tilsig fra tilliggende dyrkarnark, men også fordi slike elver gjeme renner i områder med mye berg og stein der det kreves mer innsats for å endre elvas løp. Typiske øyenstikkerarter ved slike elver og bekker i lavlandet østafjells kan være blåvingevannymfe *C. virgo*, rød vannymfe *P. nympha* tang-elveøyenstikker *O. forcipatus* og kongeøyenstikker *C. boltonii*, mens tilsvarende elver andre steder i landet har få eller ingen regelmessig forekommende øyenstikkere.

h. Vegetasjonsrike lavlandsvatn

kan ofte være påvirket av menneskelig aktivitet, med tilgrensende dyrkarnark, utløp med terskel eller lav demning, og ikke minst eutrofiering som et resultat av næringstilsigfra landbruk og bosetting. I ekstreme tilfeller kan eutrofieringen føre til at mindre næringskrevende arter

går ut, mens andre kan få en (midlertidig?) oppblomstring som følge av bl.a. økende forekomster av strand og vassplanter. Armert blåvannymfe *C. armatum* er en av artene som har dratt fordel av en generell svakere eller sterkere eutrofiering av mange vatn og sjøer i lavlandet Østafjells (Olsvik 1983). Rikere lavlandsvatn i kulturlandskapet er derfor blant de mest artsrike øyenstikker-lokaliteter vi har i Norge, bare endel mesotrofe større skogstjern lengst i sørøst kan huse større mangfold. Likevel, de fleste artene som forekommer ved vegetasjonsrike lavlandsvatn og - sjøer er mer eller mindre euryøke, men ofte med preferanse for mer næringsrikt vatn under marin grense (Dolmen 1995a).

i. Våte myrer med dammer

Myrer med våte partier, småtjem, dammer og pytter med flytende torvmoser, moltemyrer og såkalt hengemyr er sjeldne elementer i kulturlandskapet, men noen få har fått stå igjen her og der, trolig fordi det har vært kostnads eller innsatskrevende å få drenert områdene til andre formål. Ved slike restbiotoper i lavlandet østafjells kan man finne nærmest "relikte" forekomster av øyenstikkere som ellers har sine viktigste leveområder i noe mer høyere liggende strøk, eller i større skogs og myrområder utenfor de mest intensivt utnyttede jordbruksområdene. Arter som slik kan sies å inngå i kulturlandskapet i det sørøstlige Norge er bl.a. nordisk blåvannymfe *C. johannsoni*, torvmoseøyenstikker *A. subartica*, myrmetalløyenstikker *S. arctica*, og den svært sjeldne gulflekket metalløyenstikker *S. flavomaculata*. Noen av karakterartene for dammer og andre øyenstikker-lokaliteter i kulturlandskapet blir her presentert nærmere. Vanligere arter som forekommer ved mange typer stillestående og rennende vatn er utelatt.

Blåvingevannymfe *Calopteryx virgo*

kan treffes ved elver og bekker i kulturlandskapet, av og til i store mengder, men vanligvis mindre tallrik enn ved uberørte bekker og småelver i skogsområder. Ser ut til å foretrekke klarere vatn og mer strøm enn slektningen nedenfor. Sjelden i vest, vanligere lenger øst, og går nord til Pasvik.

Blåbåndvannymfe *Calopteryx splendens*

lever helst ved større bekker og småelver, ofte i leireområder med dyrkarnark helt ned til elvebredden. Denne utrydningstruede vannymfen kan finnes sammen med sin langt vanligere slektning, men ser ut til å foretrekke mer solinnstråling og mindre kantskog langs breddene. Det er derfor viktig at kantskogen ikke får ta overhånd, noe som trolig kan skygge ut blåbåndvannymfen.

Sørlig metallvannymfe *Lestes dryas*

er en utrydningstruet og utpreget kulturlandskapsart, som utnytter grunne vegetasjonsrike, tildels temporære dammer i beitemark, helst i utmark, men også på innmark (enna ikke påvist her til lands, men kjent fra bl.a. Sverige). Larveutviklingen foregår i løpet av et par vårmåneder, og de voksne flyr fra tidlig juni til ut i august ved de mest kjente norske lokalitetene på Tjøme og Hvaler. Ser ut til å være avhengig av at levestedene blir holdt i hevd, at vegetasjonen ikke får øverta helt og at noe vannspeil vises i første del av sommeren. Verd å ettersøke i vegetasjonsrike sumplignende søkk i terrenget i kulturlandskapet på sør og østlandet, særlig der det regelmessig står vatn i flere måneder hver forsommer.

Ellevannymfe *Platycnemis pennipes*

er også en art som kan opptre i store mengder i småelver og større bekker i leireområder, som regel lokaliteter med god solinnstråling pga. regelmessig fjerning av kantskog ved dyrkamarka ned til elvebredden gir. I sitt begrensede utbredelsesområde ved Oslofjorden finnes den knapt utenfor kulturlandskapet, og ser ut til å være ganske avhengig av, at dette holdes i hevd. Likevel sårbar der småelver blir for hardt utnyttet som vatningskilder i tørrsomrer.

Armert blåvannymfe *Coenagrion armatum*

er en art som normalt forekommer heller sparsomt og fåtallig ved vegetasjonsrike tjern, vatn og kroksjøer, kan ved enkelte lavlandsvatn i jordbrukslandskapet opptre i brukbare mengder, trolig som en følge av ekstra tilførsel av gjødsel og mere vegetasjonsvekst. Flyr tidlig på sommeren, finnes nord til Sør-Varanger.

Blagrønn øyestikker *Aeshna cyanea*

er en annen karakterart i lavlandsdammer i Sør-Norge, hovedsaklig sør for ca 60 grader N. Mens bred blålibelle flyr fra slutten av mai til ut i juli, vil de første utfargete blågrønne øyestikkerne ikke dukke opp ved dammene før mot slutten av juli. Flygetiden varer helt ut i oktober. Dette er derfor den mest synlige øyestikkerarten ved gårdsdammer etc. på seinsommeren og tidlig høst. I tillegg til gårdsdammer forekommer den også i sakteflytende bekk-er og elver, ja til og med i større vannførende grøfter i skogbrukslandskapet.

Klubbe-elveøyestikker *Gomphus vulgatissimus*

lever ved et fåtall store bekker og små elver i lavlandet østafjells. Den er i nyere tid kjent fra fire vassdrag i Østfold, et i Vestfold, et i Akershus og et i Hedmark, alle beliggende i intensivt utnyttede jordbruksområder, og under marin grense. Arten ser ut til å foretrekke mindre kantskog langs elvebreddene enn f.eks. slektningen tang-elveøyestikker *O. forcipatus*, kongeøyestikker *C. boltonii* og blåvingevannymfen *C. virgo*. Blåbåndvannymfen *C. splendens* hører til artene som foretrekker mere sol langs vassdraget. Dette understreker betydningen av at man ikke lar kantskogen overta helt langs våre mindre lavlandsvassdrag, slik miljø og landbruksmyndighetene råder grunneierne til (se bl.a. Gaarder & Ellingsen 1997).

Tang-elveøyestikker *Onychogomphus forcipatus* lever i Norge fortrinnsvis ved små og halvstore elver, helst med klart vatn, en god del sand, grus, stein og berg, og forholdsvis frisk strøm. I kulturlandskapets leirelver ser det ut til at arten er forsvunnet i seinere år, også der den tidligere var påvist (Dolmen 1995a). Godtar mere kantskog langs elva enn slektningen klubbe-elveøyestikker *G. vulgatissimus*.

Kongeøyestikker *Cordulegaster boltonii*

lever ved små og store bekker i lavlandet i Sør-Norge (Olsvik & Hungnes 1998). Er blitt sjelden i kulturlandskapet, men klarer seg relativt bra i urørte og upåvirkete skogbekker/elver.

Gulflekket metalløyestikker

Somatochlora flavomaculata

er regnet som utrydningstruet i Norge og finnes ved noen få våte myrer og enkelte ekstremt vegetasjonsrike lavlandsvatn eller -dammer. Lokalitetene har gjerne fått stå igjen som øyer i kulturlandskapet, pga. at de har vært for våte til å kunne utnyttes i landbruksformål.

Bred blålibelle *Libellula depressa*

er den av våre øyestikkere som først og fremst er avhengig av, tilgang på gårdsdammer. Den er en av landets sjeldneste øyestikkerarter og finnes nesten utelukkende ved ,slike dammer. Den er regnet som utrydningstruet hos oss (IUCN:E, DN 1999). Fordi dette er den øyeristikkere som er mest avhengig av kulturlandskapet i vanlig forstand, har den fått litt bredere omtale.

Bred blålibelle er helt avhengig av at kulturlandskapet holdes i hevd. Skjøtsel av, en del dammer er nødvendig for å ta vare på også denne verdifulle delen av vår fauna. Lenger sør i Europa kan den treffes ved et bredt spekter av ulike våtmark-er, fra små dammer til større vatn og innsjøer, samt en sjelden gang sakteflytende elver/bekker og kanaler. I Norge ser den ut til å foretrekke dammer hvor vannstanden forandres i løpet av sommeren, som oftest vatningsdammer, der de bare leire- og jordbreddene blir liggende åpent i dagen. Andre typer dammer med tilsvarende vegetasjonsløse bredder kan også være tilholdssted. Kamouflasjeeffekten betyr trolig en del. Hannenes blågrå farge på bakkroppen kan sammenlignes med fargen på vegetasjonsløse leirbredder og -voller. Etterhvert som årene går vil slike bredder gro igjen, og dammen blir mindre attraktiv, særlig hvis den ikke brukes aktivt som vatningsdam. Når kamouflasjen slik blir vekke ser det ut til at bred blålibelle også blir borte, eller langt sjeldnere og mer tilfeldig. I områder med lite eller ingen bruk av vatningsdammer er det derfor svært viktig at noen dammer skjøttes for å skape delvis eller helt vegetasjonsløse bredder med jevne mellomrom.

Bred blålibelle er også kjent som en migrant, og vil ofte spre seg ut fra en larve-oppvekst-dam på søken etter nye velegnede levesteder. Den er en pioner-art, og lenger sør en av de første innvandrere til nygravde dammer både i grus- og sandtak, og i jordbrukslandskapet. Migrasjon kan også utløses av tette populasjoner eller parasittangrep. De voksne hannene hevder territorium og det er derfor begrenset hvor mange som kan ha tilhold ved en liten dam på samme tid.

På slutten av 1800-tallet ble arten funnet en rekke steder i Oslofjords-området, mens den, i det minste tilsynelatende, manglet i første halvpart av 1900-tallet. Større registreringsaktivitet igjen de siste par tiåra har resultert i en del nye funn, men langt de fleste gangene har det dreiet seg om enkeltindivider eller kun en håndfull. Dette tyder på at arten fortsatt ikke er så vanlig som den var på 1800-tallet, kanskje fordi det stadig har blitt mindre populært og aktuelt å grave nye gårdsdammer.

Olsvik (1990) foreslår et program for restaurering av lokaliteter og støtte til utgraving av nye gårdsdammer i kulturlandskapet i Oslofjordsområdet. Dette kunne gjerne utvides til å gjelde ellers i landet også. Øyestikkere, og andre damlevende planter og dyr vil utvilsomt dra nytte av at det blir flere dammer i landskapet, uansett hvor i landet.

Gulvinget høstilbelle, *Sympetrum flaveolum*

finnes vanligvis ved kroksjøer, dammer og bakevjer langs våre større vassdrag, men yngler også ved gårdsdammer, og hører slik til de øyestikkerartene som drar nytte av, menneskeskapte lokaliteter.

Kulturlandskap for øyestikkere

Hogstflater med sin sterke solinnstråling utgjør fine jaktområder for øyestikkere, kanskje særlig i perioden mellom klekkingen og inntil et par uker etterpå, mens dyrene blir kjønnsmodne og kitinskallet hardner. Mange hunner oppholder seg på slike åpne områder hvor de finner ly for N ind og svermende byttedyr også etter denne modningsperioden. Kanten mellom åpne jorder og skogen er også populære jakt og solingsområder for øyestikkerne, og erstatter kanskje tapte små åpne myrer i det opprinnelige landskapet. Det er også velkjent at gamle og nye skogsveger, stier og andre menneskeskapt glenner i skogen er hyppig brukt til jakt og soling. For de små vannymfene som oppholder seg i gras- og urtevegetasjon i kantene mellom skogen og dammen eller sjøen, er det viktig at slike mikrohabitater med god beskyttelse mot vind og med solinnstråling mesteparten av dagen får være. F.eks vedhogst i partier langs breddene (særlig mot sør) av dammer, tjern, sjøer, elver og bekker har positiv innvirkning for øyestikkere fordi det øker solinnstrålingen og dannede temperaturen både for voksne og larver.

Enhver entomolog med respekt for seg selv, og med hage, burde ha en hagedam for trivsel og nytte for både folk-, insekter, fugler, dyr og planter! Tips finnes bl.a. i heftet fra British Dragonfly Society. Sammen med sommerfugllokkende blomster kan en hagedam sørge for et mangfold av vakre og interessante insekter i hagen.

Forvaltning av kulturlandskapet bør skape størst mulig av variasjon: det gir mest trivsel for flest arter.

Takk

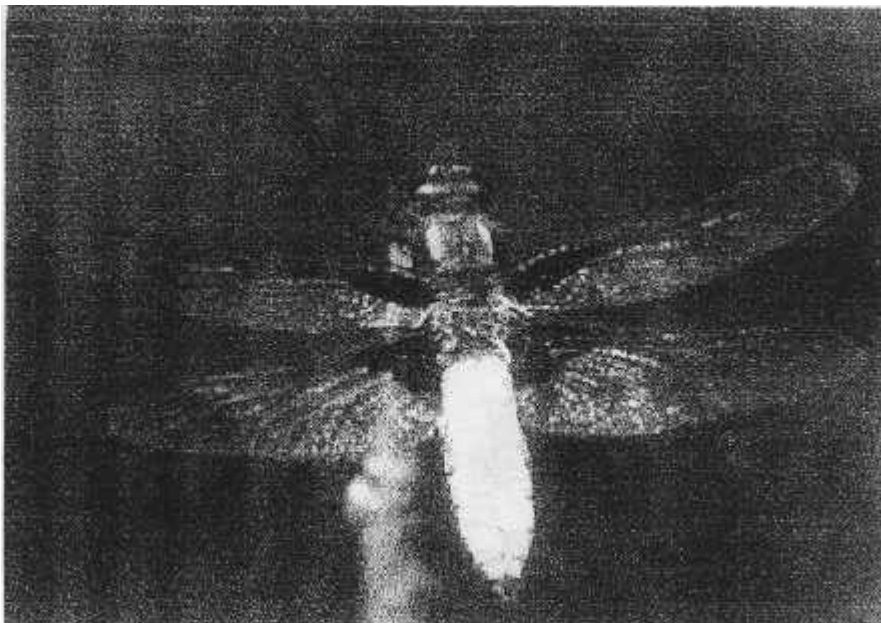
til B. P. Løfall for informasjon fra Østfold.

Referanser

Bang, C. jr. 1999. Augestikkerar i fangdammar. Hovudfagsoppgåe i entomologisk økologi. Inst. for Biologi og Naturforvaltning, Norges Landbrukshøgskole. 87 s. +vedl. 1-8.

- British Dragonfly Society c/o J. Silsby (udatert, ca. 1987). Dig a pond for dragonflies. 12 s.
- Direktoratet for naturforvaltning 1999. Nasjonal rødliste for truede arter i Norge 1998. Norwegian Red List 1998. DN-rapport 1999-3. 162 s.
- Dolmen, D. 1991 (1992). Dammer i kulturlandskapet makroinvertebrater, fisk og amfibier i 31 dammer i Østfold. NINA Forskningsrapport 20: 1-63.
- Dolmen, D. 1995a. Habitatvalg og forandringer av øyestikkerfaunaen i et sørlandsområde, som følge av sur nedbør, landbruk og kalking. Univ. Trondheim, Vitenskapsmuseet. Rapport Zool.Ser. 1995-2: 1-86.
- Dolmen, D. (red.) 1995b. Ferskvannlokaliteter og verneverdi. Univ. Trondheim, Vitenskapsmuseet. Rapport Zool.Ser. 1995-6: 1105.
- Dolmen, D., L. Å. Strand & A. Fossen 1991. Dammer på* Romerike. En registrering og inventering av dammer i kulturlandskapet, med hovedvekt på amfibier. Fylkesmannen i Oslo og Akershus, MVA. Rapport 1991-2: 1-46.
- Gaarder, G. & J. Ellingsen 1997. Dyreliv i kulturlandskapet. Biologisk mangfold i jordbruket sitt kulturlandskap. Norges Bondelag. 36 s.
- Nielsen, O. F. 1998. De danske guldsmede. Danmarks dyreliv, b.8. Apollo books, Stenstrup. 280 s.
- Olsvik, H. 1983. Noen nye lokaliteter for *Coenagrion armatum* (Charp.)(Odonata: Coenagrionidae) på Østlandet. Fauna norv. Ser.B 30: 108-109.
- Olsvik, H. 1990. Forsidedyret [*Libellula depressa*] - en truet norsk art. Insekt-Nytt 15 (3): 3-4.
- Olsvik, H. & T. Hungnes 1998. Kongeøyestikker (Odonata) funnet på Vestlandet. Insekt-Nytt 23 (1): 3-11.
- Sømme, S. 1937. Zoogeographische studien über norwegische Odonaten. Avh. norske Vidensk. Akad. 12: 1-133 + 23 pi.

Libellula depressa m. Foto Ove Bergersen., BioFoto

The fourth nordic meeting for odonatologists

Jari Ilmonen and Esa Korkeamäki

The fourth nordic meeting for odonatologists took place in the Konnevesi research station 26 - 28 June 1998. The meeting was arranged and summoned by Pauli Bagge, professor of hydrobiology and limnology at the Department of Biological and Environmental Sciences, University of Jyväskylä. During the meeting we heard several interesting presentations, studied odonates in the field and discussed odonates and odonatology in general (Olsvik 1999).

Central Finland is in the area of the biogeographical province Tavastia borealis (Tb). Odonates have been studied there for a long time, and by now the community structure is fairly well described (Hiekkänen & Valle 1937, Valle 1945, Oksala 1947, Pajunen 1957, Rytönen 1977, Bagge 1983, Korkeamäki 1998, Ilmonen 1999). Altogether 39 odonate species have been reported in Central Finland (Hämäläinen & Valtonen 1997). On the scale of the whole province, the occurrence of the species has remained the same throughout the studied period, but some changes have occurred locally. During this meeting we

Table 1.

Observed odonate species. The status of previous and present commonness (1 -6) of Central Finland has been classified following Hiekkänen & Valle (1937): 0 = none, 1 = very rare, 2 = rare, 3 = moderately rare, 4 = locally found, 5 = moderately common, 6 = common. The previous status is based on Hiekkänen & Valle 1937, Oksala 1947, Rytönen 1977 and Bagge 1983. Present status is based on studies and views by Korkeamäki 1995-1998.

Species	Habitat					Status		Phase
	1	2	3	4	5	previous	present	
<i>Calopteryx virgo</i> (L.)	X	X	X			4	4	
<i>C. splendens</i> (Harr.)		X	X			3	2	
<i>Lestes sponsa</i> (Kirby)	X					4	4	Larvae
<i>Platycnemis pennipes</i> (Pallas)			X			2	3	Exuviae
<i>Pyrrhosoma nymphula</i> (SuIz.)			X			3	2	
<i>Erythromma najas</i> (Pallas)		X		X	X	5	4	
<i>Coenagrion armatum</i> (Charp.)				X		2	2	
<i>C. hastulatum</i> (Charp.)	X	X	X		X	6	6	
<i>C. pulchellum</i> (v. d. Lind.)		X			X	1	1	
<i>C. johanssoni</i> (Wall.)	X				X	5	3	
<i>Enallagma cyathigerum</i> (Charp.)	X			X	X	5	4	
<i>Aeshna juncea</i> (L.)	X	X		X	X	6	6	Larvae
<i>A. subarctica</i> (Walk.)				X		2	2	Larvae
<i>A. grandis</i> (L.)	X	X		X	X	6	6	Larvae
<i>Gomphus vulgatissimus</i> (L.)		X				2	2	Larvae
<i>Cordulegaster boltoni</i> (Don.)			X			3	3	Exuviae
<i>Onychogomphus forcipatus</i> (L.)		X	X			4	2	
<i>Ophiogomphus cecilia</i> (Fourc.)			X			2	3	Larvae
<i>Cordulia aenea</i> (L.)	X	X	X		X	6	6	Larvae
<i>Somatochlora metallica</i> (v. d. Lind.)	X	X	X			6	6	
<i>S. flavomaculata</i> (v. d. Lind.)	X					1	1	
<i>Leucorrhinia dubia</i> (v. d. Lind.)	X				X	6	6	
<i>L. albifrons</i> (Burm.)	X				X	4	3	
<i>L. caudalis</i> (Charp.)					X	5	3	
<i>L. rubicunda</i> (L.)	X			X	X	6	6	
<i>L. pectoralis</i> (Charp.)				X		0	?	
<i>Libellula quadrimaculata</i> (L.)				X	X	6	6	
<i>Sympetrum flaveolum</i> (L.)	X					2	3	

visited five places, each representing a different kind of habitat, in order to find the existing odonate species as far as possible.

Larvae and exuviae were collected and flying adult, observed. The collecting sites are presented below using the 10x 10kmsquares Finnish uniform grid system (Heikenheimo & Raatikainen 1971).

1. Viitalampi in Hankasalmi (6922:467), a small pond surrounded by swamp was nearly in a natural state. At least 18 odonate species have been reported previously in the pond and in the small brook (Äijäpuro) leaving from the pond (Hiekkänen & Valle 1937). Due to the very rainy early summer 1998 the water level of Viitalampi and the smaller pond nearby (6923:467) was very high, and the shores were difficult to walk on. Near the waterline sedges (*Carex spp.*) were abundant, outer in the water floating vegetation (e.g. *Nuphar spp.* and *Potamogeton natans*) was abundant.

2. Kierniemenjoki in Hankasalmi (6922:437) is a small, slow-flowing river with fairly clear water, abundant vegetation and a bottom consisting of mud and clay. The shores have soft bottoms and are covered with bushes, but are well illuminated. Fourteen odonate species have been reported here in earlier studies (Hiekkänen & Valle 1937, Korkeamäki 1998).

3. Neulajoki in Jyväskylä (6907:421) is 4 km long and surrounded by woodlands and peatlands. In the river there are rapids and slowflowing reaches. Fourteen odonate species have been found here (Korkeamäki & Rantala 1997, unpublished data). 4. Pyhäjärvi in Sumiainen (6961:456) is a very shallow, 3 km long and 1 km wide lake with a mud bottom, brownish water colour and a very rich bird fauna. Sixteen odonate species have been reported here previously (Rytönen 1977). The soft ft shoreline was densely covered by horsetail (*Equisetum fluviatile*), and in the open water floating vegetation (e.g. *Nuphar spp.*) was abundant.

5. Haapalampi (6953:466) is a small pond with open shores and surrounded by a pine mire. There is no knowledge of previous studies on odonate fauna here. The vegetation mainly, consisted of *Equiselum spp.* and *Nuphar spp.*

On the whole, 28 odonate species were seen during the meeting. This covers 54% of all the species reported in Finland. The odonatologists were favoured by the warm and sunny weather. The early-flying standing-water species (e.g. *Coenagrion armatum*, *Cordulia aenea* and *Leucorrhinia spp.*) were in the prime of their flying season, whereas the lotic species (e.g. *Platycnemis pennipes*, *Onychogomphus forcipatus*, *Cordulegaster boltoni* and *Aeshna grandis* that start their flying season a little later were just emerging. The species *Lestes sponsa*, *Aeshna subarctica*, *Gomphus vulgatissimus*, *C. boltoni* and *Ophiogomphus cecilia* -were seen only in a larvae or exuviae phase. Those species start their flying season usually from July

Matti Hämäläinen "in action" (Finland 1992). Foto H. Olsvik

(except locally rare *G. vulgatissimus*, which is earliest gomphidae). Early sightings in the season were *Somatochlora flavomaculata*, are rare species in the area, and *Sympetrum flaveolum*. Most sightings were of previously, known populations. New populations of rare or locally declined species were observed for *Coenagrion pulchellum*, *C. johanssoni*, *S. flavomaculata*, *Leucorrhinia albifrons* and *L. caudalis* (Table 1). In addition to the species listed in Olsvik (1999), also *P. pennipes*, was seen in river Neulajoki. *Leucorrhinia pectoralis* male was seen in lake Pyhäjärvi but it was not possible to catch it. The species has not been found in Central Finland before, and the identification remained a little uncertain because the species was not seen again.

Degradation of aquatic environment through habitat loss and pollution is causing high rates of endangerment and extinction among dragonflies. In Europe odonates have experienced a serious decline during the last few decades (e.g. van Tol & Verdonk 1988, Olsvik & Dolmen 1992, Corbet 1999). None of the odonate species that were observed during this meeting are classified as endangered in East Fennoscandia (Kotiranta et. al 1998). On the other hand, in western neighbouring countries, Sweden and Norway, many of those species are considered as endangered. This indicates differences in geographical distribution of the species and the need for conservation programs and protection for local populations of odonates.

References

- Bagge, P. 1983: The macrobenthos of the River Tourujoki and its tributaries (Central Finland). 21. Odonata, Heteroptera, and Coleoptera. Acta Entomol. Fennica 42:15-22.
- Corbet, P. S. 1999: Dragonflies: behavior and ecology of Odonata. Cornell University Press. 829 pp.
- Heikinnelno, O. & Raatikainen, M. 1971: Paikan ilmoittaminen Suomesta talletetuissa biologisissa aineistoissa (Ortbeteckning for biologiskt material tillvarataget i Finland. The recording of localities of biological finds in Finland.). Anti. Entomol. Fennici 37:1-277.
- Hiekkanen, A. I. & Valle, K. J. 1937: Hankasalmen sudenkorennot. Suomen Eläin- ja Kasvit. Seuran Vanamon Eläint. Julk. 5:1-33.
- Hämäläinen M. & Valtonen, P. 1997: The distribution of Finnish dragonflies by biogeographical provinces. Nord. Odonat. Soc. Newsl. 3: 10~ 11.
- Ilmonen, J. 1999. Habitat use and intraguild predation in lotic odonate larvae. Manuscript.
- Korkeamäki E. 1998: Keski-Suomen. virtavesien sudenkorennot ja niiden populaatioiden häviämisktodennäköisyys. Pro gradu. tutkielma. Jyväskylä University Press.
- Kotiranta, H_ Uotila, P_ Sulkava, S. & Peltonen, S-L. (eds) 1998: Red Data Book of East Fennoscandia. Ministry of the Environment, Finnish Environment Institute & Botanical Museum, Finnish Museum of Natural History. Helsinki. 51 pp.
- Oksala, T. 1947: Jyväskylän seudun sudenkorennot. Suomen hyönteistiet. Aikakausk. 13:126-131.
- Pajunen, V. | 1957: Tietoja Keuruun (PH) sudenkorennoista. Suomen Hyönteistiet. Aikakausk. 23:98- 1 U 1.
- Olsvik, H. & Dolmen, D. 1992: Distribution, Habitat and conservation status of threatened Odonata in Norway. Fauna Non'. Ser. B 39:1-21.
- Olsvik, H. 1999: Fra det 4. nordiske odonata-treff i Konnevesi, Finland 26-28. juni 1 1998. Nord. Odonat. Soc. Newsl. 5 (1):6.
- Rytkönen, S. 1977: Aikuisten sudenkorentojen esiintyminen erilaisten vesien äärellä Keski-Suomessa. Jyväskylän yliopiston Biologian laitos. Hydrobiologian osaston CI- harjoitustvö.
- Valle, K. J. 1945: Sudenkorentoeläimistö Viitasaaren pitäjän pohjoisosassa. Suomen Hyönteistiet. Aikakausk. 11:67-100.
- van Tol, J. & Verdonk, M. J. 1988: The protection of dragonflies (Odonata) and their biotopes. European Committee for the Conservation of Nature and Natural Resources s. 26-30.

Esa Korkeamäki, Karhunkatu 18 a 4 b, FIN-48600 Karhula, Finland.

Fra det 5. NORDISKE ODONATA-TREFFET, i Aure, Norge 6.-8. august 1999.

Hans Olsvik

Olsvik 11. 2000. From the 5th summer meeting of the nordic odonatological society in -kure, Norway 6.- 8. August 1999. Nord. Odon. Soc. Newsl. 6 (1): 11-12.

A short summary from the meeting, with a locality and species list.

Olsvik, N-6694 Foldfjorden, Norway. haolsvik@frisurf.no

Kjære deltakere, tusen takk for at dere kom og var med på odonata-treff i Aure! Spesielt vil jeg få takke Frøydis Haga og Bjørn Petter Løfall som hjalp til med den praktiske gjennomføringa før og etter treffet!

Tilsammen var vi 20 personer, med store og små, ganske internasjonalt med Hamburg som den best representerte by i Norden! Dessverre hadde ingen danske eller finske hadde funnet vegen denne gangen. Vi fikk heldigvis oppleve en ganske tørr helg med en god del sol, men tross nordøstlig trekk og sommertid, var det ikke de helt store temperaturene - bare rundt 15-16 grader på dagtid. Sviknotten var fremme og koste seg på odonatologisk blod, til flere deltakeres smule fortvilelse.

Artsutvalget ble omtrent som forventet, de fleste fikk studert spesialiteten *Sympetrum "nigrescens"* både som larver og voksne, og sett de fleste artene som finnes i dette distriktet. I tillegg ble Aure kommune's første ind. av *Lestes sponsa* observert men ikke fanget. Til orientering, seinere i august klarte undertegnede å belegge et ind. fra en annen lokalitet i kommunen.

Den annonserte fisketuren ut i skjærgården ble noe amputert pga. for sterk og kald vind, men siden fisken (les makrell og småsei) beit ganske villig i Foldfjorden et par steinkast fra møttestedet tror jeg ikke selv de mest fiskeinteresserte ble særlig skuffet. Stive tyske blikk, fiskebein-stilling og godt tak om velkrumma fiskestenger vitnet om intens konsentrasjon og minneverdige opplevelser for noen av oss.

Nedenfor en liste med opplysninger om lokalitetene og en foreløpig artsliste - korrigeringer og tillegg tas imot med takk!

Håper å se dere i SSverige sommeren 2000!

Dear participants, thank you very much for attending the meeting in Aure!

A list of localities with UTM- coordinates etc., and a preliminary species list is given below - corrections and additions are much appreciated.

Hope to see you all in S-Sweden in 2000!

LOCALITY information, with a species list:

(i=imagines, l=larvae, e=exuviae)

1) 6-viii- 1999 Olsvika, (the meeting place):

NORWAY:EIS:90 (32V MR 694 126 ed50, ca 35 m a.s.l.)

MRY: Aure, Ertvågøy, Olsvik

Aeshna juncea

Sympetrum danae

2) 7-viii-1999 Olsvika: (see above)

Aeshna caerulea i

Aeshna juncea i

Aeshna grandis i

Sympetrum danae i

Ove "Crocodile Dundee" Bergersen "in action" med pølsegripping i Olsvika 5. august 1999. Foto: Misa Piper. Ove "Crocodile Dundee" Bergersen "in action" barbecuing at the grill. Photo: Misa Piper.

3) 7-viii-1999 The moor with plenty small pools and a tiny moor creek): NORWAY:EIS:90 (32V MR 678 138 ed50, ca 70 m a.s.l.), MRY: Aure, Ertvdgoy,, myr W Husby

<i>Pyrrhosoma nymphula</i>	1
<i>Aeshna juncea</i>	1e
<i>Aeshna caerulea</i>	1
<i>Somatochlora alpestris</i>	1
<i>Somatochlora arctica</i>	1
<i>Libellula quadrimaculata</i>	1
<i>Sympetrum "nigrescens"</i>	i
<i>Sympetrum danae</i>	i
<i>Leucorrhinia dubia</i>	i

4) 7.viii. 1999 The lake at the roadcrossing: NORWAY:EIS:90 (32V MR 684 145 ed50, 23 m a.s.l.) MRY: Aure, Ertv&goy, Vollavatn

<i>Lestes sponsa</i>	i New to Aure
<i>Coenagrion pulchellum</i>	i 1
<i>Ischnura elegans</i>	i 1
<i>Aeshna juncea</i>	1
<i>Aeshna grandis</i>	1
<i>Libellula quadrimaculata</i>	1
<i>Sympetrum "nigrescens"</i>	ile
<i>Sympetrum danae</i>	ile
<i>Leucorrhinia dubia</i>	1

5) 7-viii-1999 Outlet stream Grimsvikvatn (the boltonii stream). NORWAY:EIS:90 (32V MR 685 152 ed50, <20 m a.s.l.) MRY: Aure, Eavågoy, utlop Grimsvikvatn

<i>Pyrrhosoma nymphula</i>	i
<i>Aeshna juncea</i>	il
<i>Aeshna grandis</i>	i
<i>Cordulegaster boltonii</i>	i i
<i>Somatochlora alpestris</i>	1
<i>Sympetrum "nigrescens"</i>	i
<i>Sympetrum danae</i>	i

6) 7-viii-1999 The water lily lake and moor with tiny creek and with pools and small bog pond (the last locality this day): NORWAY:EIS:90 (32V MR 655 088 ed50, 76 m a.s.l.), MRY: Aure, Ertvågoy Hundhammarvatn

<i>Pyrrhosoma nymphula</i>	
<i>Enallagma cyathigerum</i>	
<i>Aeshna caerulea</i>	
<i>Aeshna juncea</i>	is
<i>Libellula quadrimaculata</i>	1

S	
<i>ympetrum "nigrescens"</i>	i
<i>Sympetrum danae</i>	i
<i>Leucorrhinia dubia</i>	1

7) 8-viii- 1999 Olsvika: (see above) ;
Aeshna juncea i

8) 8-viii- 1999 The alpine-like valley-area with several ponds/pools: NORWAY:EIS:90 (32V MR 902 180 ed50, ca 350 m a.s.l.), MRY: Aure, Klakkvegen, dammer N Ulfssnesetra

<i>Pyrrhosoma nymphula</i>	
<i>Coenagrion hastulatum</i>	
<i>Enallagma cyathigerum</i>	
<i>Aeshna caerulea</i>	ile
<i>Aeshna juncea</i>	ile
<i>Somatochlora metallica</i>	i
<i>Libellula quadrimaculata</i>	i
<i>Sympetrum danae</i>	ile
<i>Leucorrhinia dubia</i>	il

9) 8-viii-1999 The roadside pool N of lake Sandvatn (the *Somatochlora*-pool, a very short stop): NORWAY: EIS:90 (32V MR 917 205 ed50, ca 220 m a.s.l.), MRY: Aure, Klakkvegen, pytt i vegkanten N Sandvatn

Somatochlora arctica e (Martin Peterson det.)

10) S-viii-1999 The long and narrow roadside newt pond (very short stop): NORWAY:EIS:90 (32V MR 910 230 ed50, ca 235 m a.s.l.), MRY: Aure, Klakkvegen, tjønn N Nonshaugen.

<i>Aeshna juncea</i>	il
<i>Somatochlora sp.</i>	i
<i>Sympetrum danae</i>	i
<i>Leucorrhinia dubia</i>	i

11) S-viii-1999 The small *Phragmites* lake (near the industry area): NORWAY:EIS:90 (32V MR 850 313 ed50, 38 m a.s.l.), MRY: Aure, Tjeldbergodden, Kvennavatn

<i>Coenagrion armatum</i>	i
<i>Coenagrion pulchellum</i>	i i
<i>Aeshna juncea</i>	
<i>Aeshna grandis</i>	
<i>Somatochlora metallica</i>	i i
<i>Libellula quadrimaculata</i>	i
<i>Sympetrum danae</i>	i

En øyenstikkervisitt i Ostfold i 1999*

Hans Olsvik

Olsvik, 11. 2000. A dragonfly visit in Ostfold, SE-Norway in 1999. Nord. Odo. Soc. Newsl. 6(1): 13-15.

Dammyrtjenn Rikkestad got the norwegian record in best numbers of *Somatochlora flavomaculata* when more than 50 ind-were seen. Gjolsjo Marker has one of Norways most dense secureness of *Leucorrhinia pectoralis* and 50-100 ind. were observed.

Brutjenna, Marker still houses occurrences *Leucorrhinia caudalis* and *L. albifrons* *Coenagrion puella*, that is rare in Ostfold found again in some ponds near Refsahl, Fredrikstad. At Svarverudtjern, Eidsberg 18 dragonfly species were observed probably a norwegian record at one locality at one day. *Epitheca bimaculata* was observed at Gyltetjennet, Trogstad and Moentjenn, Eidsberg,

H. Olsvik, N-6694 Foldfjorden, Norway. haolsvik@frisurf.no

Etter tre års pause fra Østfoldnaturen var det interessant og spennende å påny gi seg ut i Norges rikeste øyenstikkerterreng. Strategien var klar på forhånd, flest av fylkets beste lokaliteter for spesielle arter skulle sjekkes for å få et inntrykk av eventuelle bestandsendringer og naturinngrep. De høyestliggende myrområdene i fylket skulle sjekkes med et lite håp om å finne fjellmetalløyenstikkeren *Somatochlora alpestris* ny for Østfold, i tillegg fylkets 44 art. Planen var også å oppsøke noen takrørrike brakkvannsområder langs kysten for å se etter en annen mulig ny art for fylket, stor blålibelle *Orthetrum cancellatum*, som nylig ble gjenoppdaget i Norge - på Agderkysten.

7.juli

Turen startet i nordøst, i Marker, nærmere bestemt på Kisselbergmosen med omgivelser. Denne myra er fylkets høyestliggende, rundt 300 m o.h., og består av større åpne myrflater med mange småpytter og dammer, småbekker og et par mindre tjern, alle av dystrof karakter. Skogen rundt består for en stor del av furu, men også partier med gran og endel bjørk. Noen tørrere rabber på myra har småvokst fjellpreget furu- og bjørkeskog. I solskinet flagret gule myrsommerfugler *Colias palaeno* rundt, mens grønnstilk og sørlig heilo brakte og likte dårlig håvsvingende hobbyentomologer som forstyrret freden på myra. Karakterarter som treffes overalt i dette området var de eurvøke øyenstikkerne vanlig metallvannymfe *Lestes sponsa*, vanlig blåvannymfe *Coenagrion hastulatum*, vanlig øyenstikker *Aeshna juncea*, fireflekklibelle *Libellula quadrimaculata* og liten torvlibelle *Leucorrhinia dubia*. Innimellom fantes noen få individer av mindre vanlige arter som nordisk blåvannymfe *Coenagrion johanssoni* og torvmoseøyenstikker *Aeshna subarctica*, sistnevnte både som larver, exuvier og et nyklekket individ. Litt overraskende var det å se en enslig hann av blåvingevannymfe *Calopteryx virgo* på streif tvers over myra, trolig fra en skogsbekk ikke langt unna. Ved riksvegen fløy et par unge individer av vanlig metalløyenstikker *Somatochlora metallica*, som tydeligvis brukte skog- og myrkantene som furasjeringsområder i sommervarmen. Dessverre ble ingen metalløyenstikkere som kunne ligne *S. alpestris* sett denne dagen. Froske-rompetrollene på myra kunne meget vel ha vært spissnutefrosk *Rana arvalis*, men dette fikk jeg ikke bekreftet da ingen voksne ble sett.

Ved et myrtjern ved vegen. øst for Kisselbergmosen (myrtj. NV f. Jåvallseter) fløy de samme artene, med unntak av blåvingevannymfe. I tillegg fløy her rød vannymfe *Pyrrosoma nymphula* og smaragdøyenstikker

Cordulia aenea. En kort stopp ved Hølevatn avslørte bare de meget vanlige artene vanlig blåvannymfe, smaragdøyenstikker, vanlig metalløyenstikker og fireflekklibelle. Den store vannløperen *Aquarius paludum* var eneste litt eksotiske innslag her.

Etter dette ble kursen satt mot sør, for å treffe multibiolog Bjørn Petter Løfall (BP) i Rakkestad. Vi besluttet å ta en ettermiddagstur til Isesjøområdet i Sarpsborg, bl.a. for å lete etter larver av takrørøyenstikker *Aeshna serrata (osiliensis)*. Ved en steinbruddsdam ved Rånes fant vi variabel blåvannymfe *Coenagrion pulchellum*, stor blåvannymfe *Enallagma cyathigerum* og smaragdøyenstikker, men dessverre ingen takrørøyenstikkere. Derimot svømte noen larver av stor salamander *Triturus cristatus* rundt i dammen. Et individ av den tynne vanntegen *Hydrometra* dukket også opp i håven. BP dyrket som vanlig også botaniske interesser og fant randkvistlav *Hypogymnia villata* ny for Sarpsborg samt en forekomst av hvit gåseblom *Anthemis arvensis*.

8.juli

Formiddagen ble tilbragt ved Dammyrtjenn i Rakkestad, for å studere Norges beste forekomst av gulflekket metalløyenstikker *Somatochlora flavomaculata*. Lokaliteten levde opp til navnet, pga. den særdeles fuktige og kjølige forsommeren var det vanskelig å avgjøre om det var et grunt tjern, dammer eller en oversvømt myr. Uansett, regnværet hadde skapt fantastisk gode forhold for den gulflekkete metalløyenstikkeren, og en solid ny norgesrekord ble satt. Mer enn 50 individer ble sett, både nesten nyklekte, kopulerende og egoleggende, selv om ikke mer enn halvparten av myra ble undersøkt. Det var med stor forventning da jeg klarte å slenge håven over et metalløyenstikker-par i "hjulposisjon" som dumpet ned fra bjørkebuskene til et lavt vierkjerr like ved der jeg sto. Jeg håpet at jeg for første gang skulle få se en hunn av gulflekket metalløyenstikker i levende live, men dengang ei. Det viste seg å være et par av myrmetalløyenstikker *S. arctica*, en art som tidligere ikke var registrert her. Andre arter som fløy var blåvingevannymfe, rød vannymfe, vanlig blåvannymfe, vanlig øyenstikker og vanlig metalløyenstikker. En mulig brun øyenstikker *Aeshna grandis* ble også sett langs vegen. Noen få svaletjerter *Papilio machaon* var også å se på myra.

Neste stopp var ved Gjolsjøen i Marker, ved den lav brua som krysser sjøen. Her finnes trolig en av landet tettteste bestander av Bernkonvensjonsarten stor torvlibelle *Leucorrhinia pectoralis*, og atter en gang viste det seg at de våte forsommeren hadde skapt flotte forhold for en så sjeldne øyenstikkere, mellom 50 og 100 individer, båt iparringshjul og eggleggende, ble sett langs denne N-el 10

meter lange brua! Andre arter som fløy, lier var vanlig. metallvannymfe, vanlig og variabel blåvannymfe, rødøyevannymfe *Erythromma najas*, smaragdøyenstikker og fireflekklibelle. En mosaikkøyenstikker, muligens vanlig øyenstikker, ble også sett.

Brutjenn-området øst for Ørje, som huser en av landets mest artsrike øyenstikker-faunaer, var neste besøksmål. Sørbredden av nordre Brutjern og norvestdelen av det søndre ble undersøkt, og gledelig nok var det fortsatt noen individer igjen av tidlig-klekkerne vannlilje-torvlibelle *Leucorrhinia caudalis* og grå torvlibelle *L. albifrons* ved begge vatna. Det dårlige juni-været hadde ikke tatt livet av alle individene av disse to Bernkonvensjonsartene. Spesielt morsomt var det å gjenfinne grå torvlibelle, den er såvidt jeg kjenner til ikke registrert her siden slutten av 1980-tallet. Det er tenkelig at den vandrer inn fra områder lenger sør for så forsvinne igjen etter noe tid, til neste innvandringsbølge. Andre arter som ble funnet denne dagen var vanlig metallvannymfe, rødøyevannymfe, vanlig og variabel blåvannymfe smaragdøyenstikker, fireflekklibelle, østlig torvlibelle *L. rubicunda*, og en uidentifisert nyklekt mosaikkøyenstikker *Aeshna* sp.

9.juli

Sammen med BP startet feltdagen ved Råmenta lengst sør i Rakkestad, et fuktig myrområde i et smalt søkk i terrenget, en heller uvanlig myrtype i disse delene av fylket. Ved Råmenta finnes i tillegg en større, men ikke altfor tet takrørskog. Håpet var å finne gulflekket metalløyenstikker men i stedet fant vi en brukbar bestand av myrmetalløyenstikker. Andre arter som fløy blant de varslende skogsnipene var rød vannymfe vanlig blåvannymfe, vanlig og brun øyenstikker, fireflekklibelle og liten torvlibelle. På vegen inn til Råmenta, ved Bredholt, så vi bl.a. en ospesommerfugl *Limenitis populi*.

Turen fortsatt videre til Refsahl gård på Torsnes i gamle Borge kommune, hvor den daminteresserte og gjestfrie Svein Åstrøm og frue tok imot oss med uteservering av god kaffe med tilbehør. Etter litt historikk omkring dammene tok vi turen ut for å se på herligheten. Av spesiell interesse var det naturligvis å se om den i Østfold svært så sjeldne sørlige blåvannymfen *Coenagrion puella* fortsatt fantes. I nyere tid er den bare kjent fra Refsahl-dammene og Hvaler. Og ganske riktig, ved et par nesten gjengrodde dammer ikke langt fra selve gården fant vi noen få individer blant mengder av, de vanligere artene vanlig metallvannymfe, vanlig og variabel blåvannymfe, vanlig og brun øyenstikker smaragd øyenstikker, fireflekklibelle, liten og østlig torvlibelle og noen små larver som trolig var svar høstlibelle *Sympetrum danae*. Ved en mindre steinkløft-dam i utkanten av selve gårdstunet så vi bare vanlig blåvannymfe Etterpå tok vi bilen og kjørte til et par større og eldre dammer ved Roppestad. Her fant vi stort sett de samme artene som ved de gjengrodde dammene nærmere Refsahl, med unntak av sørlig blåvannymfe, i stedet fantes her rød vannymfe. Det var svært interessant å se hvordan dammen (ble holdt i hevd, og høre planene for videre vedlikehold, bl.a ved jevnlig oppgraving og fjerning av deler av vegetasjonen

Særlig vassaloen *Stratiodes* så ut til å trives godt i de mest leirjordprega dammen ved Refsahl, men også froskebitt og en del andre karakteristiske planter for eutrofe dammer og småvatn så ut til å vokse bra her. I skogdammene ved Roppestad derimot, så det ut til at vegetasjonen ikke fikk like godt tak, trolig pga. mer

næringsfattig grunn og klarere vann. Alderen på dammene tilsier vel også at de forekommende vannplantene har funnet sin naturlige forekomst og mengde etter forholdene.

Det skulle forresten vært interessant å visst om alocøyenstikkeren *Aeshna viridis* skulle kunne dukke opp ved denne landets eneste vassaloforekomst av noe størrelse. Alocøyenstikkeren er kjent både fra Sverige, Danmark og Finland, men er ennå ikke påtruffet her til lands. Utbredelsen følger vassaloens temmelig nøyaktig. Det er forøvrig mulig at Refsahl-bestanden av sørlig blåvannymfe kan ha kommet sammen med vannplantene, mens alocøyenstikkeren foreløpig ikke ser ut til å ha fulgt med.

Ved de fleste dammene fantes både stor og liten salamander *T. cristatus* & *T. vulgaris*. Ved en liten moltemyr, altså fattigmyr med bl.a. torvmoser, og et par små pytter i en liten siklebekk, ellers omgitt av skrinn furuskog, fant vi både larver og voksne av myr-metalløyenstikkeren, en overraskelse i dette ellers så intensivt utnyttede landskapet.

Nede ved sjøen, nær ei sjøbukt med en god del takrør, undersøkte vi noen våtområder, bl.a. et sumpområde med en bekk, en grunn, trolig temporær dam og en steinbrudd-dam et hundretalls meter lenger inn. Ved takrørskogen så vi et par større libeller vi ikke klarte å bestemme, og som teoretisk kanskje kunne ha vært stor blålibelle *Orthetrum cancellatum*, men dette er for usikkert til å kunne fastslås. Nærmere undersøkelser er nødvendig. I den temporære dammen fantes merkelig nok en god del liten torvlibelle, men også en enkelt østlig torvlibelle og til vår overraskelse også en stor torvlibelle, en ny art for Torsnes-området. Andre arter som fantes her var vanlig metallvannymfe, vanlig blåvannymfe, blågrønn øyenstikker *Aeshna cyanea*, fireflekklibelle og svart høstlibelle.

10.juli

Denne dagen dro BP og undertegnede opp til Kisselbergmosen i Marker for enda et forsøk på å finne fjellmetalløyenstikker. Været var fortsatt strålende, og man myr-øyenstikkerarter var På vingene. Følgende arter ble funnet denne dagen: vanlig metallvannymfe, vanlig, nordlig og stor blåvannymfe, vanlig, brun og fjell-øyenstikker *Aeshna caerulea*, vanlig og myr-metalløyenstikker, smaragd øyenstikker, fireflekklibelle og liten torvlibelle. Larvefunne av fjelløyenstikker er vel det første bekreftede bevis på arten forplanter seg i Østfold. Det ble brukt en del tid på lete etter voksne metalløyenstikkere i små åpne glenner skogkanten rundt myra, og etter larver i pytter og bekkesigkulper på myra. Alle de åttelarvene som ble tatt med viste seg å være myrmetalløyenstikker, larvene er dessverre umulige å skille fra fjell-metalløyenstikkerens uten lup. Sniking rundt granbusk-er og andre småtrær for å prøve fange hunner av metalløyenstikkere hadde nok vakt bacc forundring og kanskje noe latter om vi hadde vært observerende, uinnviedle denne dagen..!

Etter mange lange varme timer på myra, fant vi ut at det var på tide å avslutte besøket på Kisselbergmosen. Vegen tilbake stoppet vi ved Gyltetjennet i Trøgstad, en vegetasjonsrikt skogstjern med bl.a. masse vannliljer takrør, sjøivaks og trådstarr. Etter å ha formelig vasset nymetamorfoserte padde-unger *B. bufo*, og registrert vanlig og variabel blåvannymfe, smaragdøyenstikker og fireflekklibelle, ble vi oppmerksomme på minst et ind. av e

merkelig øyenstikker som fløy og seilet ute over vannet, for det meste ytterst ved vannliljekanten og videre utover. Etter at øyenstikkeren hadde gjort et par streif nærmere land kunne vi ved hjelp av kikkert slå fast at vi hadde oppdaget en ny lokalitet for den svært sjeldne toflekkøyenstikkeren *Epiheca bimaculata*, en art som kan ha kommet til Norge så seint som i løpet av de siste ti-femten årene.

11 juli

Eidsberg var området vi ville kikke nærmere på denne dagen, først og fremst Svarverudtjennet, hvor BP hadde påvist bl.a. gulflekket metalløyenstikker for en del år siden. BP undersøkte et par lokaliteter før vi møttes, først Engatjennet med bl.a. funn av ca. 10 ind. av nettopp gulflekket metalløyenstikker i tillegg til de vanligere rød vannymfe, vanlig og variabel blåvannymfe, fireflekklibelle, svart høstlibelle, og muligens også en toflekkøyenstikker. Ved Dugla fant han vanlig blåvannymfe, vanlig og torvmoseøyenstikker (exuvia), myrmetalløyenstikker (imag. & exuvia), og liten torvlibelle. Og så kom vi til rosinen i pølsa denne dagen, og kanskje det beste øyenstikker-resultatet noensinne gjort på en dag ved en og samme lokalitet her til lands, Svarverudtjennet "itself". Tilsammen atten -18arter ble funnet, og ytterligere en art ble temmelig sikkert observert! Av vannymfer fant vi blåvingevannymfe og rød vannymfe ved bekkeinnløpet i sørvest, mens rødøye vannymfe, vanlig, variabel og armert blåvannymfe *C. armatum* fløy ved selve tjernet. Både vanlig og brun øyenstikker var på vigene, dessuten så vi temmelig sikkert en hann av torvmoseøyenstikker, men dette fikk vi ikke bekreftet (høy, vannstand – flytetorv...). Av gulflekket metalløyenstikker noterte jeg mellom 30 og 40 individer, bortimot en firedobling av tidligere maxantall sett her. Også vanlig metalløyenstikker og smaragdøyenstikker var på Nyingene, disse patruljerer som regel langs vannkanten, i motsetning til den gulflekkete som foretrekker å fly litt fram og tilbake over våtere partier av myr med høy stråvegetasjon. En godbit synes jeg også det var da noen blekt blåpudrede libeller dukk-et opp langs bekken i vest, det er ikke hvert år jeg ser liten blålibelle *Orthetrum coerulescens*. Fireflekklibelle fløy også her, det samme gjorde de fire torvlibelle-artene: liten, stor, østlig og vannlilje-. En uforglemmelig opplevelse var det å ta en 10-minutters spasertur med håven på en gjengroende våt eng med spredte busker i utkanten av Svarverudtjennet, for å komme tilbake med innpå 10 individer av gulflekket metalløyenstikker mellom fingrene! De fikk forøvrig friheten tilbake alle sammen, belegg var allerede sikret. Det var også betryggende å se at bygging av ei bru med en "Europaveg" på, tvers over utløpsenden, hadde medført lite skade på bredder, vegetasjon og vannstand, forhåpentligvis også på øyenstikkerfaunaen. Det sistnevnte bør følges opp med flere besøk ved Svarverudtjennet i framtida.

Etter å ha blitt fornøyd her, stakk vi innom Moentjenn ikke langt unna, og til vår overraskelse fløy her 34 hanner av tøflekkøyenstikker ute øver vannet, ytterst i vannliljekanten. Det var dessverre umulig å fange inn belegg, da de ikke kom inn til de skogbevokste breddene. Rødøjevannymfe, vanlig blåvannymfe, brun øyenstikker, smaragdøyenstikker og vanlig metalløyenstikker fløy også fortsatt

I ravinlandskapet på gården Garsegg finnes en relativt stor skogsdam kalt "Olevann". Bred blålibelle *Libellula depressa* er tidligere blitt observert her, og folket på Garsegg ønsket en undersøkelse av bl.a. øyenstikkerlivet dammen. En god del lenger tid enn "normalt" ble brukt til grave etter larver for å gjøre en så god jobb som mulig, men det lyktes ikke å gjenfinne bred blålibelle. Derimot ble vanlig metallvannymfe, vanlig blåvannymfe, vanlig, brun og blågrønn øyenstikker, smaragdøyenstikker, vanlig metalløyenstikker, fireflekklibelle, svart og gulvinge høstlibelle *Sympetrum flaveolum* påvist. En planteliste ble også tatt, bl.a. fant BP langstarr, en ny art for Eidsberg Begge salamanderartene fant es, og det var en god del nyforvandlede vanlig frosk.

Sluttord

Den våte forsommeren 1999, som hadde fått mange østlendinger til å misunne nordlendinger, trøndere og vestlendinger været (for en gangs skyld ...), forårsaket toppår og nye norgesrekorder i østfold for sjeldne arter som gulflekket metalløyenstikker, stor torvlibelle og andre. Et par nye lokaliteter for den sjeldne toflekkøyenstikkeren ble oppdaget i indre deler av fylket, og den lokalt sett sjeldne sørlige blåvannymfen fløy fortsatt sør i Fredrikstad.

Tusen takk

til Svein Åstrøm for trivdig vertskap og omvisning ved besøket på Refsal, Torsnes, og til Bjørn Petter Løfall for all velvilje med rom til rådighet for overnatting, gourmetkokekunster, og for å ta seg tid til å bli med i felt!

Lokalitetsliste

- Eidsberg, Dugla 32V PM 371 006 (wgs84) I Ljuli 1999
- Eidsberg, Engatjenn, 32V PM 416 033 (wgs84) I 1.juli 1999
- Eidsberg, Garsegg, "Olevann" 32V PM 288 036 (ca.)(ed50) 11 juli 1999
- Eidsberg, Moentjenn 32V PM 420 04-3 (ed50) I 1.juli 1999
- Eidsberg, Svarverudtjenn 32V PM 425 029 (ed50) I 1.juli 1999
- Fredrikstad (Borge), Torsnes, Refsahl, steinkløftdam 32V PL 164 606 (wgs84) 9.juli 1999
- Fredrikstad (Borge), Torsnes, Refsahl, to gravde leiredammer 32V PL 16-5 608 (wgs84) 9.juli 1999
- Fredrikstad (Borge), Torsnes, Roppestad, to skogsdammer 32VPL 158 604 (wgs84) 9.juli 1999
- Fredrikstad (Borge), Torsnes, Refsahl, sjøbukta og dammer 32V PL 164 59-3 (wgs84) 9.juli 1999
- Marker, Nordre Brutjenn 32V PL 53-54 97 (ed50) 8.juli 1999
- Marker, Søndre Brutjenn 32V PL 54 97 (ed50) 8.juli 1999
- Marker, Gjølshjøl v/brua 32V PL 523 920 (ed50) 8.juli 1999
- Marker, tj. v/ Hølevann 32V PM 498 114 (ed50) 7.juli 1999
- Marker, myrtj. NV f. Jåvallseter 32V PM 513 148 (ed50) 7.juli 1999
- Marker, Kisselbergmosen 32V PM 50 13 (ed50) 7. og 10.juli 1999
- Rakkestad, Dammyrtjenn 32V PL 45 85 (ed50) 8.juli 1999
- Rakkestad, Råmenta 32V PL 323 766 (wgs84) 9.juli 1999
- Sarpsborg, Isesjøen, steinbruddam v Rånes 32V PL 279 738 (ed50) 7.juli 1999
- Trøgstad, Gyltetjenn 32V PM 388 143 (ed50) I 1.juli 1999

Kommentarer til Henning Pedersens artikel om sjældnere og nye guldsmedearter i Danmark 1997-1998

Mogens Holmen

Holmen, M. 2000: Comments on Henning Pedersen's paper about rare and new dragonfly species in Denmark 1997-1998. Nord.Odonat. Soc., Newsl. 6 (1): 16-17. In recent, almost identical papers in this and two other magazines, Henning Pedersen presented new records of several dragonfly species rare or new to the Danish fauna. The papers also includes a severe criticism on the presented distribution of species in the book on Danish dragonflies by Nielsen (1998). The present paper comments on the often very unprecise and reduced data, that are so far available from Henning Pedersen and his Danish mapping-project GOMPHUS. It also emphasizes the need to bring forward knowledge relevant for the protection of species and their habitats. A few corrections about older records mentioned in Henning Pedersen's paper are suggested. It is also suggested, that the specimen published by Ole Fogh Nielsen as *Sympetrum fonscolombei* new to Denmark, is actually a female *S. flaveolum*.
Mogens Holmen, Gadeledsvej 48, Gadevang, DK-3400 Hillerød, Denmark. ma@fa.dk

I 1999 har Henning Pedersen omtrent enslydende i mindst tre tidsskrifter (Pedersen, 1999 a-d) publiceret en række af sine fund fra især 1997/98 af rødlistede og nye danske guldsmedearter - i sammenhæng med en sønderlemmende kritik af Ole Fogh Niensens nye bog om danske guldsmede (Nielsen, 1998). For de nye fund af arterne er mest kun oplyst årstal og antal findesteder i hvert an-it.

Henning Pedersens nye fund af 14 arter inkluderer observerede individer af en enkelt ny art for landet samt flere arter, som kun er fundet få steder før i Danmark. Heriblandt 2 arter antaget for at være uddøde, jf guldsmedeafsnittet (Holmen & Pedersen, 1998) i Rødliste-1997. To af de arter, han har fundet nye steder, kan indgå i udpegningsgrundlaget ved oprettelsen af EF-habitatområder (danske habitatområder blev foreløbigt fastlagt med tilhørende restriktioner i 1998), og for danske forekomster af disse og yderligere 2 af arterne (heraf 1 tidligere anset som uddød) har vi pligt til artsfredning (er i kraft for 3 af arterne) samt til en generel beskyttelse mod ødelæggelse af deres levesteder, jf. EF-habitatdirektivets artikel 12.

Henning Pedersens få oplysninger giver imidlertid næppe hverken myndigheder eller andre mulighed for at tage hensyn til levestederne eller at skaffe yderligere dokumentation om forekomsterne. Et par af fundene kunne endda være taget i betragtning ved udpegningen af EF-habitatområder, hvis de desuden var blevet meddelt tidligere. Henning Pedersen har i artiklerne begrundet de upræcise data med hensyn mod indsamling af bl.a. de fredede arter. Af en e-mail til mig i 1999 fremgår det, at når han ikke tidligere har nævnt fundene, var det for at undgå, at Ole Fogh Nielsen kunne få kendskab til dem. Med samme begrundelse har Henning Pedersen heller ikke ønsket at medvirke eller bidrage med oplysninger til den statslige overvågning af en del rødlistede guldsmedearter i 1999. Derfor startede jeg selv en sammenfatning af funddata. til og med 1999 for alle de danske rødlisteguldsmede, og Ole Fogh Nielsen påtog sig siden feltarbejde og afrapportering ved overvågningen, da jeg af private grunde blev forhindret i at tage orlov til arbejdet. I

øvrigt blev nogle af Henning Pedersens lidt ældre findesteder for meget sjældne guldsmedearter heller ikke dengang oplyst særligt præcist, hvilket ved overvågning betyder vanskeligheder med at fastslå de relevante steder.

I artiklerne retter Henning Pedersen en voldsom kritik mod den udetaljerede belysning af især arternes udbredelse i Nielsen (1998). Samtidigt fremhæver han sit atlasprojekt GOMPHUS, i hvis database han har sammenfattet et imponerende antal af egne og andres guldsmedefunddata fra dette århundrede. Henning Pedersen har tidligere givet klart udtryk for, at han selv ønsker at udgive resultaterne herfra som et samlet værk om de danske guldsmede. De fund han nu har publiceret, umiddelbart efter udgivelsen af Nielsen (1998) og 2 år efter, at han overfor omverdenen afbrød sit arbejde med guldsmede, kan nok betragtes som en forsmag på den viden om de danske guldsmede, som Henning Pedersen ønsker at formidle med dette værk.

I forhold til Henning Pedersens seneste artikler kan jeg dog nævne, at *Gomphus vulgatissimus* faktisk også tidligere er fundet i Nordjylland, hvis Hobro medregnes. Desuden var *Ischnura pumilio*, før 1998 ikke kun kendt fra 1 UTM-felt i Jylland, men derimod mindst fra 4, hvor jeg blandt de nyere fund også har noteret et oplyst/gjort af Henning Pedersen selv i 1990. I forhold til Nielsen (1998) mener jeg, at det fra Zoologisk Museum oplyste fund af *Sympetrum fonscolombei* som ny for Danmark (Nielsen 1998, 1999), ikke er korrekt. Det pågældende eksemplar i museets samling ser ud til at være en *S. flaveolum* med reduceret gulfarvning af vingerne. Formen af genitalia og den begrænsede gulfarvning af selve vingeribbene tyder ihvertfald på det.

Siden starten omkring 1990 har Henning Pedersen helt sikkert brugt utroligt mange ressourcer på sit Projekt GOMPHUS, dets funddatabase og feltregistreringer. Projektet har klart medført, at der er sat fokus på det store behov, der er for at få sammenfattet og skaffet viden om de danske guldsmede siden Esben-Petersens død og Leths upublicerede fortegnelser fra sidst i 1930'erne over de danske guldsmedefund. Og dermed har projektet

medvirket til, at også andre er begyndt at interessere sig mere for danske guldsmede.

På den ene side kan jeg godt forstå, hvis Henning Pedersen selv på et tidspunkt ønsker at kunne fremlægge sin viden og andres bidrag i et så perfekt værk som muligt om de danske guldsmede. Men mange arter og deres levesteder har i Danmark brug for konkrete initiativer «her og nu», hvis de skal sikres i praksis. I en periode har der netop blandt danske myndigheder været stor opmærksomhed på sikring af arter ikke mindst på baggrund af rødlistning og internationale aftaler. Tendensen er imidlertid, at det nu bliver sværere at skaffe ressourcer til naturformål i forhold til anden offentlig service. Fra et naturmæssigt synspunkt er det derfor vigtigt at få præsenteret relevant, bi- og økologisk viden hurtigt. Viden om arter og deres udbredelse vil altid kunne forbedres. Dels som følge af øget kendskab til arterne, men også fordi vores omgivelser og natur ikke er statiske.

I begyndelsen af 1997 blev Entomologisk Fredningsudvalg (EFU - de danske entomologiske foreningers fællesudvalg for naturbeskyttelse) tilbudt at købe Projekt GOMPHUS' database. Købet blev imidlertid ikke til noget, da det ikke umiddelbart var muligt at finde nogen, der ville påtage sig arbejdet med at videreføre/opdatere databasen eller bearbejde oplysningerne til publikationer mv.

Jeg vil se frem til den dag, Henning Pedersens værk udkommer. Forhåbentlig uden den tvivl om fundenes rigtighed, som har vist sig udbredt i de respektive faglige kredse, når det drejer sig om nogle af hans publicerede og meddelte fund af bl.a. meget sjældne fugle og planter. Nogle af Henning Pedersens fund af sjældne insekter har jo faktisk kunnet bekræftes af andre. Og i alle tilfælde kan jeg glæde mig over Ole Fogh Niensens smukke, guldsmede-appetitvækkende bog.

Referencer

- Holmen, M. & Pedersen, H., 1998: Guldsmede (pp. 88-93). In: Stoltze, M. & Pihl, S. (eds.): Rødliste 1997 over planter og dyr i Danmark. 219 pp. Miljø og Energiministeriet, København.
- Nielsen, O.F., 1998: De danske guldsmede. - Danmarks Dyreliv, 8. Stenstrup. 280 pp.
- Nielsen, O.F., 1999: Guldsmedenyt fra Danmark 1998. - Nordisk Odonatologisk Forum, Nyhedsbrev, 5 (1): 3.
- Pedersen, H. 1999a: Fund af sjældnere og nye guldsmede arter i Danmark 1997-1998. - Naturnyt, Biologisk Forening for Nordvestjylland 28 (1): 22-25.
- Pedersen, H., 1999b: Fund af sjældnere og nye guldsmede arter i Danmark 1997-1998. Meddelelse No. I fra «Atlas Projekt GOMPHUS - Danmark» - Nordisk Odonatologisk Forum, Nyhedsbrev 5 (1): 14-15.
- Pedersen, H., 1999c: Fund af sjældnere og nye guldsmede arter i Danmark 1997-1998. - Gejrfuglen 35 (2): 29-31.

Pedersen, H., 1999d: «De danske guldsmede» - En kommentar. Gejrfuglen 35(2): 31-32.

Mer om larve /exuvia -kjennetegn på *Somatochlora arctica*

I en tidligere notis kunne berettes at sklerit-kjennetegnet for å skille *Somatochlora arctica* og *S. alpestris* fra hverandre kan være noe usikkert (Olsvik 1999: Nord. Odon. Soc., Newsl. 5 (1): S.). Disse sklerit-furene på undersiden av bakkroppsegment 7 hos larver og exuvier skal være tilstede hos *S. arctica*, men mangle hos *S. alpestris*. Dessverre er denne furen eller opphevede stripen i mange tilfeller svært dårlig synlig også hos *S. arctica*. Noen ganger kan den mangle helt på den ene siden, og i enkelte tilfeller også på begge sider. En slik *S. arctica* larve ble funnet nær Myravatnet, Tingvoll (MRY), Norge 2. oktober 1999. Larven ble sendt til Ulf Norling, som kunne bekrefte identiteten - mange takk!

A larva of Somatochlora arctica lacking the specific recognising feature/marks at the underside of abdominal segment 7 was found in Tingvoll, western central Norway October, 2nd. 1999.

Hans Olsvik

Øyestikkere i Rindal

Hans Olsvik

Olsvik, 11. 2000. Dragonflies in Rindal, western central Nord.Odon. Soc.6 (1): 18-19.

The dragonfly fauna of Rindal municipality in Nørre & Romsdal is surveyed. 65 localities have been investigated 1971-1998 and 19 species have been found.

H.Olsvik, N-6694 Foldfjorden, Norway. haolsvik@frisurf.no

Dette er et sammendrag av all kjent informasjon om øyestikkere i Rindal kommune på Nordmøre i perioden 1971 til 1998, som ble laget for Rindal kommune i 1998. Dag Dolmen og undertegnede er ansvarlig for de aller fleste registreringene. Såvidt kjent eksisterer ingen eldre angivelser fra Rindal. Deler av dette materialet er tidligere publisert av Olsvik (1991, 1997, 1998a,b).

Artsliste

Artene er rangert etter hyppighet som framgår i denne undersøkelsen.

nr art	n lok.	%
1. Vanlig øyestikker <i>Aeshna juncea</i>	50	76,9
2. Vanlig blåvannymfe <i>Coenagrion hastulatum</i>	47	72,3
3. Liten torvlibelle <i>Leucorrhinia dubia</i>	45	69,2
4. Fjelløyestikker <i>A. caerulea</i>	33	50,8
5. Stor blåvannymfe <i>Enallagma cyathigerum</i>	28	43,1
6. Brun øyestikker <i>A. grandis</i>	25	38,5
7. Fireflekklibelle <i>Libellula quadrimaculata</i>	21	32,3
8. F ell-metalløyestikker <i>Somatochlora alpestris</i>	20	30,8
9. Myr-metalløyestikker <i>S. arctica</i>	18	27,7
10. Vanlig metalløyestikker <i>S. metallica</i>	13	20,0
11. Rød vannymfe <i>Pyrrhosoma nymphula</i>	12	18,5
12. Nordisk blåvannymfe <i>C. johanssoni</i>	10	15,4
13. Svart høstlibelle <i>Sympetrum danae</i>	8	12,3
14. Torvmoseøyestikker <i>A. subarctica</i>	6	9,2
15. Smaragdøyestikker <i>Cordulia aenea</i>	5	7,7
16. Armert blåvannymfe <i>C. armatum</i>	3	4,6
17. Gulvinget høstlibelle <i>S. flaveolum</i>	2	3,1
18. Vestlig høstlibelle <i>S. nigrescens (striolatum)</i>	1	1,5
18. Østlig torvlibelle <i>L. rubicunda</i>	1	1,5

Lokalitetsliste

Lista teller 65 mer eller mindre godt undersøkte lokaliteter, fra 54 til ca 470 m o.h., med et gjennomsnitt på 5,25 arter pr.lokalitet.

Litt om nøkkelbiotoper og verneverdige lokaliteter i Rindal

Når man skal avgrense en våtmarkslokalitet for indikatorgruppen øyestikkere, må man ta i betraktning hvordan og hvor artene lever under alle faser i utviklingen fra egg til voksent insekt. Larveutviklingen foregår i vatn, mens de voksne oppholder seg like ved eller i nærområdene til vatnet. Larve-tiden kan vare i inntil fem år for enkelte arter, mens andre gjennomfører en full syklus i løpet av et år. Arter med lang utviklingstid, f.eks. mosaikk-øyestikkerne *Aeshna* og metalløyestikkerne *Somatochlora* kan forsvinne hvis forholdene ved levestedene forandres. Vannstandsreguleringer, drenering og utgrøfting av myrer, skogplanting som stenger for sola og flatehogst omkring vatn og tjern, bekk-er og elver er blant de viktigste årsakene til at arter kan forsvinne.

Endringer i de vannkjemiske forhold kan også forårsake at arter blir borte.

Det er ikke nok å sørge for at selve vatnet eller myrområdet får bestå for at artene skal klare seg. Øyestikkere er avhengig av at det finnes skog, busker, lyng og gras i omgivelsene til vatnet, for jakting, le, skjul og beskyttelse, både som voksne forplantnings-dyktige, men særlig når de er nyklekte og myke, og ennå ikke forplantningsdyktige.

Igletjønnna 16 arter

Hele tjønna og myrområdene på sør og nordsida hører naturlig med i nøkkelområdet. Særlig viktig er det å få restaurert myrpyttene og dammene lengst øst på nord myra, "Katt-tjønnna" m/omgivelser. Igletjønnna har en tilnærmet komplett øyestikkerfauna. Relativt grundig undersøkelser er gjennomført her, men det finnes trolig ikke mange andre vatn med tilsvarende kvaliteter i Midt-Norge, hverken på Møre eller i Trøndelag (ingen er kjent hittil). Blant artene som kan nevnes er de nasjonalt sjeldne eller uvanlige artene nordisk blåvannymfe *Coenagrion johanssoni*, ni, moseøyestikker *Aeshna subarctica*, smaragdøyestikker *Cordulia aenea*, fjellmetalløyestikker *Somatochlora alpestris*, myrmetalløyestikker *S. arctica*, gulvinget høstlibelle *Sympetrum flaveolum* med kun to funnsteder på Vestlandet og vestlig høstlibelle *S. nigrescens*, en mulig norsk ansvarart, eneste funnsted i Rindal.

"Åsan" 15 arter

Hele området i Rindals-åsene, fra Svarttjønnna i NV via Svartvatnet, Lomtjønnna, lsvassbekken og lsvatnet i Nø, til NyLomtjønnna og Svartvatnet i Sø og fra Auntjønnna i SV tilbake tilbake til Svarttjønnna bør med i området for "Åsan". Arter som nordisk blåvannymfe, torvmose øyestikker, smaragdøyestikker og fjellmetalløyestikker kan nevnes.

Rørdalen >13 arter

Rørdalen, dvs. Litlevatnet, tilløpskanalen til Rørvatnet, resten av myrområdene nord for Rørvatnet og Høgåsvatnet, Rørdalen med sine tilsammen minst 13 arter peker seg ut som en av de aller viktigste øyestikkerområder i Rindal, og med et artsutvalg som finnes få steder i MidtNorge. Selve vatna, breddene og en kantsone som omfatter myrområder med kantskog bør være med i nøkkelområdet. Arter som armert blåvannymfe, torvmoseøyestikker og gulvinget høstlibelle kan nevnes. Området er lite undersøkt, og ytterligere en håndfull arter kan ganske sikkert påtreffes.

Gåstjønna 11 arter

Selv om Gåstjønna dessverre er blitt senket noe, er det trolig ikke for seint å restaurere vannstanden slik at den sårbare torvmoseøyenstikkerer ikke forsvinner for godt. Siste funn ble gjort før senkinga, på 1970-tallet, men det er ikke usannsynlig at ai-ten igjen kan dukke opp når det kommer vatn i småpyttene i myra omkring selve tjønna. Andre arter som kan nevnes er nordisk blåvannymfe og smaragdøyenstikker. For sistnevnte er Gåstjønna Rindals og kanskje fylkets beste lokalitet. Hele tjønna med myrområdene rundt, inkludert kantskogen rundt bør være med i et eventuelt verneområde.

Kringlottjønna-området 10 arter

Tjønna ligger i en senkning med store myrområder rundt, som bør med i et eventuelt verneområde. Likeså utløpsbekken ned til Langtjønna, inkludert sidebekker og myrområder med kantskog langs denne. Høgmyra nord for Kringlottjønna bør også vurderes inkludert som en del av et helhetlig område, begrenset av Hølstoinvegen i øst og Langtjønna i vest. Arter som nordisk blåvannymfe, smaragdøyenstikker og fjellmetalløyenstikker kan nevnes.

Lomundsjømyrene 10 arter

Naturreservat. Et relativt artsrikt miljø også for øyenstikkere.

Karvatnet 8 arter

Lite undersøkt. Gode forekomster av nordisk blåvannymfe og smaragdøyenstikker, samt eneste kjente funnsted for østlig torvlibelle i Rindal, i Møre & Romsdal og på Vestlandet. Et eventuelt verneområde avgrenses naturlig av selve vatnet med myrer rundt, av bergveggen i nord, inkludert noe kantskog i øst og vest, og av ryggen som demmer opp vatnet i sør.

Referanser

- Olsvik, H. 1991. Insekter i Rindal. Notat til Rindal kommune; H. Olsvik - Zool. Notat 1991-1: 6 s. (også trykket som vedlegg i: Dolmen, D. 1992. Herptilreservat Rindalsåsene. Forslag til verneområde for amfibier og reptiler. Univ. Trondheim, Vitenskapsmuseet, Notat fra Zool. avd. 1992-9: 29 s. + vedl.),
- Olsvik, H. 1997. Rødliste og utbredelsesoversikt for øyenstikkere i Møre & Romsdal (Odonata). H. Olsvik - Zool. Notat 1997-2: 4 s.
- Olsvik, H. 1998a. Artsliste og forekomst av øyenstikkere (Insecta, Odonata) i Rindal kommune, Møre & Romsdal pr. 1997. H. Olsvik - Zool. Notat 1998-2: 3 s.
- Olsvik, H. 1998b. Øyenstikkere i Møre & Romsdal, status etter 1997-sesongen, med rød liste. Nord. Odonat. Soc. Newsl. 4(1): 16-17.

En liten samling fra Lefkas, Hellas*

Torg geir Berge, Norge, leverte meg for en tid tilbake en liten samling med 27 øyenstikkere fra øya Lefkas (Lefkada), nordvest i Hellas (ca. 38° 35'N 20° 40'E) Artslista teller 8 arter, [fra tre ulike områder sør og sørøst på øya, alle samlet siste uka i mai 1998.

(A small collection of 27 ind. of 8 species of Odonata collected the last week of May 1998 at Lefkas island, Greece by Torgeir Berge).

1. Jordbruksområde med mange kunstige vanningskanaler 1-2 km nord for Vasiliki by. (Agricultural area with several irrigations canals 1-2 km N of Vasiliki town).

- *Calopteryx virgo festiva* 2m, 4 f.

- *Coenagrion scitulum* 3 f.

2. Bekk ca 3 km vest for Nidri Bay. (Small stream ca 3 km W of Nidri Bay).

Heliaeshna microstigma 6 m.

- *Gomphus schneideri* 2 m.

- *Libellula fulva* 3 m, 2 f.

3. Lite tjern ca 4 km øst for Vasiliki. (Small lake ca 4 km E of Vasiliki town).

- *Orthetrum e. coeruleseens* 1 f.

- *Crocothemis erythraea* 3 m.

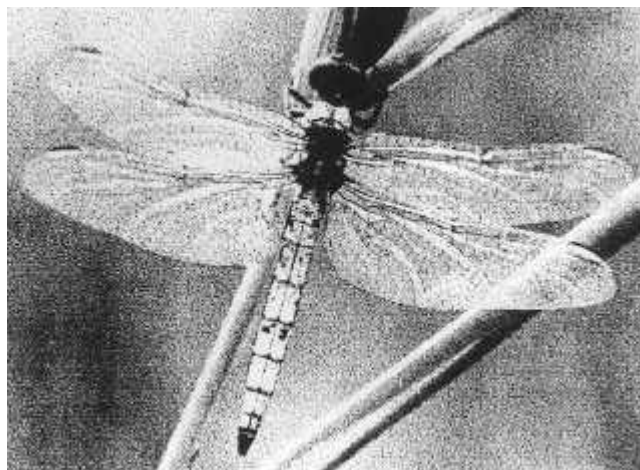
- *Sympetrum fonscolombei* 1 f.

Hans Olsvik

Siden det knapt finnes noen fora for å publisere slike mer eller mindre ufullstendige tur-samlinger, samtidig som lokale og andre forskere roper etter flere undersøkelser og mer data, ser jeg ingenting galt i å presentere slike små lister fra inn- og utland her.

Orthetrum c. coeruleseens hann 1 male. Norge.

Foto: Ove Bergersen., BioFoto.

Adressliste 2000

Borttagen från on-lineutgåvan p.g.a personuppgiftslagen. Listan återfinns i pappersversionen.

The adress list is withheld in the on-line edition due to legal matters. Can be found in the paper edition.